

БЪЛГАРО-РУМЪНСКИЯТ НАДПИС ВЪРХУ ГОЛЕМИЯ КАМЕНЕН КРЪСТ ОТ СЕВЕРНА ДОБРУДЖА

През последните двадесетина години полето на прабългарската история, лингвистика и епиграфика е узурпирано от счетоводителя по образование старши научен сътрудник втора степен от Икономическия институт на Българската академия на науките, на име Петър Добрев, който обаче никога не пропуска случая да се титулова като професор и който вече на хилядите страници на повече от двадесет и петте си книги, книжки и книжлета, издадени на български, английски и немски език, а така също и на стотиците страници в Интернет, “открива” и навира в очите на българския и чуждестранен читател “никому неизвестни досега исторически сведения, факти и данни” за прабългарите, наречени от него “древни българи”; “открива, възстановява и доказва” прабългарския език, наречен пак от него, разбира се, “древнобългарски език” или пък “език на Аспаруховите и Куберови българи, като използва при това такива претенциозно-гръмки заглавия от сорта на *The language of the Asparukh and Kuber Bulgars, Vocabulary and grammar -A phonetic model of the language of the Asparukh and Kuber Bulgars* [Dobrev 2001] и същевременно отново той “първи и единствен в Света” “разчита и превежда” отдавна известни не само според нас, но кой знае защо, “от никого незабелязани и непреведени древнобългарски надписи”, каквито според него практически и фактически са всички прабългарски надписи по Света и които в действителност са съставени на българокирилска, гръцка, латинска, руническа, хорезмийска, согдийска и какви ли не още графики, към което като цяло непременно трябва да се добави още и това, че въпросното лице разпространява навсякъде, че владее повече от 20 живи и мъртви езика.

Между впрочем с научно-педагогическото звание “професор” постоянно се кичи и ст.н.с. I ст. Б. Димитров [2001], който от висотата на депутатско-директорско-телевизионния си стол признава и обявява П. Добрев за един от двамата български

историци, които след “нов прочит или по-скоро нова датировка на събитията” откриват най-после в лицето на планината Имеон прародината на древните българи и същевременно най-безотговорно-нагло заблуждава и лъже българския читател и слушател с множество неаргументирани, отвсякъде безпочвени, съдържателно-фактологически празно-кухи, а и теоретико-методологически никога необосновани, недоказани и недоказуеми, направо глуповато-смехотворни голословни твърдения и заявления, като с апломб и на висок глас прокламира “истината за БЪЛГАРИТЕ”, които според него “не са тюркски, а ирански народ (източният клон на индоевропейските народи)”, докато “началото на българския род” е около VII в. пр. Хр. в Балхара (Бактрия) със столица Балх, където българите са “високоцивилизован народ с иранско потекло” и именно тук “техните крепости спират устрема” на Александър Македонски през III в., а “срещата между двете армии и култури е равностойна – Александър Македонски е принуден да търси династичен брак”, но пък “заедно с армиите на Александър Македонски в последните десетилетия на IV в. пр. Хр. в дълбините на Мала Азия и Близкия изток” проникват “десетки хиляди македонски воители”; “в долините на Памир и Хиндукуш живее народът БУЛХ, който очевидно трябва да се отъждестви с българите”; в днешен Северен Афганистан “се намира древният град Балх”, а Балхара е земята около него, като това име се появява през Средновековието и на Кавказ, където има град Балхар; “Отъждествяването на името Балхара с името България... не буди съмнение у никого”; славянските народи не произнасят точно самоназванието ни, защото трудно произнасят “специфичния български звук “ъ””; името Бактрия е популярно в гръцката историографска традиция, но “Трябва да се доверим на по-близката и по-запозната с реалностите индийска традиция, назоваваща своята съседка Балхара”; възможно е дори светите солунски братя да са посрещнали цар Борис по време на неговата обиколка на земите му в Брегалнишко и “лично да са го убедили да приеме християнската вяра”, което доста вероятно предположение по-нататък е заменено с напълно категоричното “Според мене такава среща непременно е имало...”, докато повторното му покръстване става в столицата Плиска през 863 г. “в някоя от съществуващите църкви на вече приелите християнството българи”; “братята навярно с почуда и възхищение са наблюдавали проспериращата в тази епоха България” и “Като българи Кирил и Методий не може да не са се радвали и едновременно тъгували...”; “Договорката между Кирил и Методий и кан Борис I е трябвало да остане в тайна.” [13-14,51-55,72-73,96-97,100, подчерт. – И.Д.] и т.н. и т.н., чак докато се стигне до края на кой знае защо представяната за научно изследване детска приказка с привкус на съзливо-сентиментален роман и пошло криминале.

Именно в такава една атмосфера и в компанията на голям брой протектори кукловоди, спонсори, съмишленици, съратници, епигоно-адепти, клакьори и пр. горният специалист по прабългарска лингвистика и историография самолично и собственоръчно прави “нови прочити” на българската история, публикува директивно-програмни книги и студии, които се цитират най-подробно-обширно от немалкото му епигоно-адепти; качва в Интернет статии по прабългарска топонимия, лексикология и историческа фонетика, които внимателно-грижливо се анализират “на място” и легитимират като последна дума на българската наука от най-видни английски и американски професори; изнася основни доклади на научни симпозиуми и конференции, като под аплодисментите на галерията репликира и “поставя на място” дори и най-големите специалисти по съответния конкретен въпрос на прабългаристиката; в качеството си на единствен в Страната и най-ерудиран “древнобългарист” пропагандира и популяризира “науката си” в медиите, а за да прокара и наложи бълнуванията си насън и наяве намира и ангажира с тях дори най-висши държавни ръководители, още и организира национални методически съвещания с учителите по история, на които се възлага непосилната задача непременно да внесат

недомислията на “професора” и в класната стая и ако до този момент все още не са налице търсените резултати, то това трябва да се отдаде безспорно на факта, че повярвалите в примитивно скалъпените от него въздушни кули на полето на прабългаристиката все пак не са толкова много и силни.

Особено скандално-срамното обаче в цялата тази псевдонаучна канонада, суетня и шумотевица е това, че въпросното лице непрекъснато и в един грозно-агресивен и арогантен маниер води люти битки с работещите в тази област тюрколози, основно средство за които битки са единствено и само подло-анонимните и конкретно неадресирани клевети и ругатни, което пък от своя страна изисква и налага неговите псевдонаучни продукти да се разглеждат и анализират не единствено и само от иначе емоционално ирелевантната чисто научна гледна точка, но задължително и особено и от морално-етична гледна точка.

Разбира се, че българските езиковеди слависти познават и следят отблизо “научните публикации” на “древнобългариста”, но предпочитат да се дистанцират от тях с презумпцията, че авторът им не е езиковед. Това, което обаче е позволено и простено на българските езиковеди слависти, откъдето и както и да се погледне, ни най-малко не е позволено и простено на българските езиковеди тюрколози.

При това положение и ето защо очевидно-безспорно в никакъв случай не може да се каже, че е твърде пресилена или обектно-неадекватна и нашата квалификация, в рамките на която като твърдение с преминаване на всякакви морално-етични граници трябва да се приема заявлението на “древнобългариста”, че именно той бил изнамерил системата за разчитане на прабългарските надписи, когато навсякъде, винаги и за всички е било много добре известно и пределно ясно, че тази проблема има повече от стогодишна история и че с тези надписи са се занимавали с по-малък или по-голям успех езиковеди и историци от световен мащаб и величина, включително и български, както и съвсем категорично-недвусмисленото му твърдение, че отново тъкмо той за първи път открива, анализира и въвежда в научен оборот в българската история и лингвистика “твърде ценни и непознати по-рано езикови данни” [Добрев П. 1991, 117; ~*~1999, 28-32,84, подчерт. – И.Д.].

Всъщност и в действителност, надали има български езиковед, историк или просто интелегент, от прогимназиалния учител до академик, който да не е проявявал интерес и да не се е занимавал с неславянските по произход думи и имена в българския език и особено с турските в частност и с тюркските изобщо, но специално и с прабългарските, и да не е допринесъл повече или по-малко, съобразно собствените си сили и възможности, за решаването и изясняването на тази никак нелека, но етнолингвистически особено полезна и необходима, същевременно и примамлива лингвистична проблематика, да не говорим за големия брой чуждестранни учени езиковеди, историци и етнографи, научно обосноващите и доказани прабългаристични решения на които изобщо не подлежат на съмнение или ревизия.

Конкретно за предложения и анализиран тук, да се надяваме, последен завинаги, а не само засега, опит за “разчитане и тълкуване” на прабългарските надписи трябва непременно да се отбележи, че той би изглеждал и би се приемал като донякъде сполучлив и убедителен, само ако за обяснението най-напред на един и същ надпис не се привличаха едновременно имена и думи от генеалого-типологически и географо-исторически съвсем различни и далечни езици и то в изобщо недопустима комбинация като например арабски, пуштунски, грузински, келтски и шумерски език, но така също и в добавка с изобщо неясни откъде и какви точно “източни думи” [Добрев П., Добрева 2001, 137], под каквито естествено няма никакви причини да не се разбира например някое японско, пък дори и виетнамско слово.

Но погледнато сериозно, пак тук в никакъв случай не може да се привличат думи от език, които по времето на Надписите все още не са били заети и преминали в него, нуждата от напомняне на което твърде вероятно възниква за първи път през цялото повече от две хилядилетно съществуване и развитие на науката Лингвистика.

Така например само за “разчитането” на надпис от Шуменско са взети думи от гръцкия, осетинския, персийския и талишския език, като от последния за по-сигурно е измъкната още една, фонетически сходна, но семантически съвсем различна дума, а за “разчитането” на надписа върху голям каменен кръст от Северна Добруджа - от латинския, гръцкия, славянобългарския, прабългарския, авестийския, осетинския, персийския, пуштунския, талишския, лезгинския и арабския език, и разбира се, неконкретизирано от кой по-точно от повечкото все пак на брой източноирански езици, а така също и още по-малко конкретното относно “епитета ДОЧАТ – могъщ, който се среща също най-вече сред иранските народи на Изтока” [Добрев П., Добрева 2001, 107-109, 132-139, подчерт. – И.Д.], като че ли може да има и “ирански народи на Запада”, т.е думи от най-малко седем съвсем различни и отделни езикови семейства и групи, които в демонстрираната тук “генеалого-историческа лингвистична представа” на автора епиграф, очевидно и безспорно образуват и съставят едновременно и съвместно фамозния, лично измисления и сътворен и следователно съществуващ единствено и само за него “древнобългарски език на Аспаруховите българи”.

Не по-малко необичайно-странна обаче тук е и редовната практика за “разчитането” на Надписите да се привличат думи и имена, които е изключено изобщо да са съществували кога да е в прабългарския език, като особено показателен пример в това отношение е последната дума пак в надпис от Шуменско, която според “древнобългариста” “досега е останала без обяснение, тъй като явно е затруднила тълкувателите”, но не и точно този “тълкувател”, защото той за пореден път взема фонетико-семантически сходна дума от съвременен източен език, връща я назад във Времето и я използва като реално съществувала през епохата на съставянето на Надписа.

В действителност “персийската и талишска дума” *кэфлэме* “предадено под попечителство имущество” съвсем сигурно е тюркският, най-вероятно азербайджански, адекватизиран, а впоследствие и субстантивизиран, добре известният в тюркското езиковедие мастер, още и инфинитив на *-ма*, образуван, както е според него, не от “персийския корен *кефил* “поръчител” [107-109], а на основата на тази персийска дума, коренът на която е араб. *كفل* [къфала] “обеспечивать; гарантировать, ручаться”, заето между впрочем и добре известно и в турския език под вида на образуваното пак от този корен действително причастие *kefil* “поръчител, гарант” и абстрактното съществително име *kefalet* “поръчителство; гаранция” [АрРСл-2, 888; ОТС-2, 1483].

При това положение напълно очевидно “древнобългаристът” не само, че не познава историята както на прабългарите, така също и на средноазиатските народи, но в същото време той не е и в състояние да направи дори и най-проста сметка, защото прабългарите като доминантно-водеща съставна част и член отряд на Великото Преселение на Народите излизат на подстъпите на Средна Азия някъде към началото на I в. пр.н.е., застояват се в Туранската Низина пред северната граница на Ахеменидската и Сасанидоперсийската империи до към края на II в. и започват да преминават на Кавказ в началото най-вероятно на III в. и по-точно около 215/6 г. (Ю. Джафаров) [Добрев 2005, 16-20, 302-303, 462; Джафаров 1985, 25-26].

Същевременно експанзията на арабите мюсюлмани на североизток и север и по-специално към Кавказ, която само поставя началото на цялостната ислямизация и частичната арабизация на иранските народи, респективно и на разпространението на арабския език към тези части на Света, протича поне 5-6 века по-късно, когато през 653-

654 г. арабите навлизат в Бактрия; през 706-712 г. достигат Согд и Хорезъм, а успяват да завладеят окончателно всички севернокавказски народи едва през 730 г. след проникване за първи път в Алания през Дарялския проход в 724 г. [Добрев 2004, 70], което пък е почти 100 год. по-късно от изтеглянето на прабългарите от Приазовието, така че изобщо няма начин и е напълно изключено прабългарите да са влезли в дотолкова интензивно-близък етнолингвистичен контакт с арабите, за да може въпросните лексикални единици да се заемат от единия език в другия.

Но същият “познавателен” метод и процедура се прилага и по отношение на надпис от VIII-IX в., намерен в Пермска област на Русия, за езика на който древнобългаристът приема, че е волжскобългарски, и който той обяснява посредством едновременното привличане на тал. *эмон* “опрощение, пощада” и на осет. *амон* “щастие, благополучие”, носителите на които два ирански езика, както е много добре известно населяват две сравнително отдалечени и откъснати една от друга части на Кавказ, да не говорим за това, че първият от тях спада към западноиранската група, а вторият – към източноиранската.

Освен това тези две думи изобщо нямат никаква връзка помежду си и в етимологически план, защото осетинската дума, правилната графична форма на която не е *амон*, а *амонд*, или на латиница, *amond* “щастие; съдба, участ, жребий” е по-старата форма на миналото причастие на осетинския гл. *атонуп* “показвам; определям”, тъкмо откъдето и първичното значение на това причастие е “показан; предопределен”, на основата на което пък е развито и субстантивното знач. “съдба”, т.е. нещо показано, предопределено или въпросната тук дума си е собствено и чисто иранска, а следователно и индоевропейска по произход [вж. Абаев-1, 51-53; ОсРСл, 28].

В противовес на всичко това лекс. *эмон* ирано-кавказските талиши мюсюлмани безспорно я имат от по-късно време, след като са приели, но по-точно – им е бил наложен Ислямът от арабите завоеватели, а с него и араб. *امان* [иман] “безопасност, спокойствие; пощада”, заето между впрочем и в турския език като *aman* “помощ; милост, пощада”, а от тук разпространено и по целите Балкани като общобалкански турцизъм, в това число и в българския език [АрРСл-1, 52; БЕР-1, 10; ОТС-1, 83; Skok-1, 32].

Ето защо волжските българи по онова време в никакъв случай не биха могли да имат в езика си точно тази дума и тя да влезе във въпросния надпис, именно поради което така предложеното четене и тълкуване очевидно изобщо не може да се приеме, меко казано, за особено точно и сполучливо [срв. Добрев П., Добрева 2001, 242-243].

По същия начин безспорно-очевидно арабска по произход е и “източната дума” *диккат* “оказвам внимание, посвещавам” [Добрев П., Добрева 2001, 136-137], за наличието на второто значение на която храним много силни съмнения, но която въпреки и това е използвана като основна и водеща и при четенето на надписа на “Големия каменен кръст”, на “разчитането” на който се спираме специално малко по-долу.

Същевременно пак арабско по произход е и тал. *сулх* “мир, покой”, очевидно-безспорно от араб. *صلح* [сулх] “мир; примирение”, перс. *صلح* [солh] “мир, примирение; спокойствие”, така че то изобщо не може да има каквато и да е връзка с късноантичното и ранносредновековно име *Сула* на долното течение на р. Дунав; по същия начин и лекс. *джэхэт* “страна”, фонетически сходните или близки лексеми на която този път са повече на брой, но надали някоя от тях може да лежи в основата на името на въпросния град, да не говорим за това, че предлаганият тук метод на обяснение, без да е нещо ново за автора, все пак е направо “уникален” заради големия брой думи потенциални кандидати за генетична основа на названието [251, вж. АрРСл-1, 560, Милер, 328].

Не по-различно е положението и с “понятието ехэ, с което християните от източните земи наричат Христовото Възкресение” [Добрев П., Добрева 2001, 194], което “понятие” обаче пак си има своята генетична основа в арабския език, където е *احيا* [ехйā] “оживлять;

воскрешать”, глагол четвърта порода от **حي** [хаййа] “жить; существовать”, заето отгук и в персийския език като **احياء** [эһйа] “возрождение; оживление; воскрешение”; така също и с “понятието айан”, за което очевидно напълно преднамерено не се посочва източник, но ние храним много сериозни съмнения, че в персийския език то може да има значението “привърженик, последовател”, защото в нашия речник, в пълно съзвучие със значенията на същата дума в турския език като “почетные (именитые) граждани, знатные люди; знать”, от което пък е родп. *айене* от вълнуващата народна песен *Излел е Делю хайдутин: Излел е Делю хайдутин, хайдутин йенкесаджие с Томовци и Караджовци. Зароча Делю пороча деридърскине айене, айене, кабадаийе: В селоно имам две лели, да ми ги не потурчите, да ми ги не почорните*, то тук **ايعان** [ā'йан] означава “вельможи; знать, аристократы, аристократия; лорды”, като в никакъв случай не е вярно и твърдението, че се среща “в персийския език и сродните с него памирски езици от древни времена” [193], защото и тази дума води своя произход отново от арабския език, където е **ايعان** [āйāн] и от който език безспорно е заета през период, много по-късен от времето на преминаването на прабългарите през Средна Азия [АрРСл-1, 258; ~*~2, 709; Милер, 30; ПРСл-1, 53; ТРСл, 80].

И най-после засега, арабска по произход е и “не по-малко познатата дума МИР”, която като че ли се среща като втора дума в “израза ХОІДОМИР” в надпис върху предмет от Волжска България и който израз “като цяло означава “божествен вожд”, но най-вероятно в случая той да е някакво лично име, сходно със съвременните български имена Божан и подобните на тях” [Добрев П., Добрева 2001, 264-265], реферираме ние, като прост нямаме право да не обърнем вниманието на читателя върху “научната” логика на древнобългариста, която по един много странен начин вижда и съвместява в израза и знач. “божествен вожд”, и “някакво лично име”.

В действителност и крайната съставка “мир” на “израза ХОІДОМИР” в никакъв случай не може да не бъде арабска заемка в иранските езици, основата на която в арабския език има формата **امير**, **امير** мн.ч. **امرا** “начальник; правитель; княз; принц; эмир”, която форма пък е действително причастие според арабската граматика; заето е отгук в персийския език като **امير** [āмир], мн.ч. **امرا** [омара] “эмир; государь, правитель”, а така също между впрочем и в турския език като *emir* “повелитель, властитель; глава, начальник”, мн.ч. *ümerâ*.

Колкото пък до първата съставка на “израза ХОІДОМИР”, то никак не е трудно в нея да се види пак арабски елемент, първоначално-коректната и най-често разпространената форма на който във всички езици на мюсюлманите от Европа и Азия е мли *Хайдар*, което съвсем в началото е прозвище на зетя на пророка Мохамед – халифа Али, и се образува на основата на арабското нарси **حيدر** [хайдар] “лев”, преминало и в персийския език пак като нарси **حيدر** [һейдәр] “лев”, но така също и като прозв. **حيدر** [һейдәр], пак на халифа Али, което в действителност обяснява и широкото разпространение на мли *Хайдар* сред мюсюлманите [АрРСл-1, 50, 200; ПРСл-1, 127,522; ТРСл, 271,887].

Впрочем другата съставка на този израз може и да се отнесе към иран. *худа* “бог”, звателната форма на което е *худо*, но в такъв случай, освен тази “подробност”, “великият български лингвист древнобългарист” ще трябва да ни обясни и докаже и синтаксиса на израза, в което много се съмняваме, защото в иранските езици по принцип, за разлика от тюркските, определението се разполага след определяемото под формата на т.н. “персийски изафет” и тогава изкараното от него, много добре ясно откъде значение “божествен вожд”, без ни най-малко съмнение, според персийския синтаксис трябва да се изрази посредством лексико-морфолого-синтактичната форма *мир-и худа* (!!?).

А иначе въпросният израз си има чисто тюркски синтаксис, при който определението основно и главно се разполага пред определяемото. Като прибавим към всичко това и нашите, наистина засега все пак недостатъчно пълни и подробни наблюдения върху

иранските и тюркските двусъставни имена, които имат в основата си лекс. *худа*, и като обобщим, че те обикновено и в повечето случаи съдържат това име в качеството не на втора, а на първа съставка, вече можем преспокойно да заключим и завършим с констатацията, че и този “древнобългарски” надпис не може да се счита и приеме дори и за минимално убедително разчетен и преведен.

Крайно несполучливият и особено неуместен и нагласен, езиковофактологически необоснован и неподкрепен “нов прочит” на прабългарските надписи се разкрива и проличава достатъчно ясно дори и при най-беглия и повърхностен преглед на крайните резултати от “разчитането” само на два, може би най-големите и пълни надписи, първият от които е “Големият каменен кръст” от Северна Добруджа.

“Разчитането и тълкуването” особено на този надпис е направено под силното впечатление и при неудържимия натиск на предварително изградената, обективно немотивирана и необоснована, субективно неконтролируема, но емоционално насочвана изкуствена презумпция, че по-голямата част от лексиката в него е прабългарска, т.е. от езика, на който са говорили и пишели самите прабългари, с основа или съответствия в иранските езици изобщо и в източноиранските езици в частност, което предварително допускане като цяло налага проследяването и посочването на истинския и точен произход на основната и съществена част от използваните тук думи.

При “разчитането” на надписите от “Големия каменен кръст” най-напред се твърди, че “повечето от думите не са славянски, поради което той трудно може да се преведе чрез славянските езици” и се предлага използването на редица “специфични думи” от един “доста особен език”, от което определение на по-чувствителния езиковед тюрколог само му прилошава, но което пък се приема като “чиста монета” от редица български историци, помощник-историци, културолози, етнографи, псевдоисторици архитекти, физици, юристи и какви ли още не.

Сред тези “източни думи” обаче, често наричани и “понятия”, с което в никакъв случай не се демонстрира дори и минимална логико-лингвистична култура и компетентност, има най-напред голям брой думи и имена, които определено и безспорно са от арабски произход и следователно не може да бъдат и да битуват в езика на прабългарите от онова време, освен ако авторът не започне и да ни убеждава, че прабългарите като “водеща цивилизация” в световен мащаб са били още и мюсюлмани много преди появата на самия Ислям в края на първата четвърт на VII в. и то в един сравнително отдалечен от тях регион като Арабския полуостров.

От тази гледна точка, така “видяните” и използвани тук лекс. *буле*, *диккат*, *шеаф* и др. се отнасят и обясняват на основата на реално съществуващи понастоящем думи от персийския, пуштунския и други ирански езици, които обаче не са изконно-собствена иранска по произход лексика, а идват в тези езици през една по-късна епоха пак от арабския език, където са определено добре ситуирани и обвързани лексико-морфологически, което не оставя ни най-малко съмнение, относно техния собствено арабски произход, а следователно и относно това, че те не са могли да се заемат и да съществуват в късноантичния и ранносредновековен прабългарски език.

Конкретно лекс. *буле*, в правилното разчитане на което основателно трябва да се съмняваме, защото зад и около него безспорно има нещо съвсем друго, все пак не може да се приема за лекс. *боила*, при това като неоснователно се смесва с пам. *боло*, което ни повече ни по-малко е лабиализираната форма на общиран. *бала* “горен; голям, висок”, перс. *بالا* [бала] “връх, горна част; горен, по-висок”, заето между впрочем и в турския език като *bâlâ* “висок; едър” [ПРСл-1, 174; OTS-1, 222].

Но много по-важното за случая – лекс. *боила* в никакъв случай не може да има каквато и да е връзка с перс. *بعل* [бә'л] “муж, супруг; господин, хозяин”, мн.ч. *بعول* [боўл] [вж.

ПРСл-1, 212], при което само наличието на букв. айн в графичната форма на думата подсказва нейния арабски произход, който добре известен в Лингвотюркологията факт сме принудени с малко неудобство да споделим с всички, но единствено за сведение на претендиращите, че познават източните езици повече и по-добре от българските тюрколози.

А в арабския език графичната форма на думата, разбира се, е същата - **يعل**, мн.ч. **بعول** “супруг, муж; господин, хозяин” [АрРСл-1, 96], като множествената форма е т.н. “счупено” множествено число, образувано посредством специфично арабската вътрешна флексия, така че очевидно-безспорно фонетико-семантичното подобие с “буле”, което в Надписа изобщо не съществува и за нас лично е плод на чистата фантазия на древнобългариста, е случайно външно съвпадение с “най-широко срещаната българска титла БОИЛА” и без каквато и да връзка и отношение към прабългарския език [срв. Добрев П., Добрева 2001, 137].

Но дори и лекс. *буле* да съществуваше и тя да беше друг фонетичен вариант на прабългарската титл. *боила*, то тази титла, както показва неотдавнашното ни достатъчно подробно-задълбочено проучване, не произхожда от иранските езици, а от езика на античните гърци на Александър Македонски и при това е общотюркиска, многократно фиксирана в руническите Орхоно-Енисейски писмени паметници от началото на VIII в., като от тюркобългарските езици се среща още и в прабългарския или български волжскобългарски език, носителите на който по това време няма как да не бъдат директно и безпрекословно признати за “кръвни братя” не само на Аспаруховите българи, но така също и на алтайските тюрки от това време, без при това да съществува каквато и да е нужда или потребност от дори и временна спирка и задържане на Памир [вж. Добрев 2005, 358-373, срв. Добрев П., Добрева 2001, 263].

Подобно е положението и с “източната дума диккат”, която заедно с “масово разпространената в древния Рим дума DĪCATUM от ...DICATUM” не само е “близък аналог” на “думата ДЕКАТУ”, но и образува с латинската дума “двойка паралели”, от което по неоспорим начин “личи, че кръстният храм, за който става дума в този надпис, е бил посветен на някого, т.е. бил е издигнат в чест на Бога или някой велик светец” [Добрев П., Добрева 2001, 137]

Тук най-напред остава напълно неясно какъв точно аналог е римската дума - фонетичен, семантичен или етимологичен, но специално “източната дума диккат”, с посочване и в съответния, различен от идващия след малко наш речник, е отнесена не само и не единствено към нея, но кой знае на какво основание още и към пушт. **دڤڤڤام** [ПшРСл, 412], което, както дори е и посочено в този по-пълнен речник, пак произхожда от арабския език - **دقت** “точность; тщательность, внимательность, аккуратность” [АрРСл-1, 326-327].

Същият “познавателен метод и процедура”, очевидно поради блестящите си и неоспорими до тук резултати, се повтаря и при лекс. *шеаф*, което обаче, както и лекс. *буле*, надали е коректно разчетено, но въпреки това и независимо от чувствителните разлики между двете фонетични структури, се твърди, че “съответствува на персийската дума шеаф – блестящ, благороден – близка по смисъл до латинската дума *illustrus*”. Ето така се демонстрира най-напред “познаване” и на латинския език, но фактически за сметка на спестяването на истината, защото на Света има към три хиляди езика и тази “персийска” дума е “близка по смисъл” едновременно не до една единствена, а до цели три хиляди думи.

Независимо и от това, но и в действителност, в персийския език точно такава дума няма, а има **شفاف** [шәффаф] “прозрачный; блестящий, сияющий, сверкающий” [ПРСл-2, 104], фонетичните различия при която спрямо лекс. *шеаф*, поради единственото и

непреодолимо желание и с цената на всичко да се възстанови прабългарският език като ирански и пак като такива да се разчетат и надписите на него, тук е възможно и да не бъдат забелязвани. И все пак последното в никакъв случай не може да се приеме за “древнобългарска дума от ирански тип”, защото в персийския език пък тази дума от своя страна идва пак от арабския език, където лекс. شفاف [шаффаф] има значението “прозрачный, просвечивающий; тонкий” [вж. АрРСл-1, 513, срв. Добрев П., Добрева 2001, 137].

Прочетеният като *иуи* “свещен български символ” може и да си има “множество близки подобия в древните езици”, той обаче в никакъв случай няма нищо общо с изтиран. *Yo-Rap, Yoro*, тук с напълно закономерно лабиализиран зв. *а* и ирански звателен падеж *-о*, но въпреки това достатъчно ясно и недвусмислено разкриващо своята генетична основа във вида на араб. يارى [йарабб], където يا [йа] “О!”, رب [рабб] “Господь; бог; господин; государь; владелец, хозяин; глава” и يى [ий] е арабското слято лично местоимение за 1 л., ед.ч., а от древноеврейския паралел на същото между впрочем е и заетото посредством гръцкия език стб. ραββι [АрРСл-1, 355; Mikl, 767].

И все пак и тази арабска заемка в памирските и други генеалогически или географски близки езици безспорно е преминала в тях в най-добрия случай едва след началото на VIII в., което автоматически прави тяхното присъствие в прабългарския език невъзможно. Наред с това, така разчетената дума не може да има каквато и да е връзка и с осет. *йу* “единствен”, тал. *йой* “мил, скъп; благословен”, които очевидно са форми на общиран. *йак* “един”, диг. *ew* “един”, перс. *йек-та* “единствен” [вж. Абаев-1, 41], като значението на талишката дума безспорно е вторично, по-следващо развитие по пътя на семантичната конверсия на основното значение на числителното име, само като типологична аналогия вж. напр. тур. *biricik* “единствен; мил, скъп”.

Именно поради всичко това привличането тук на дума и от осетинския език, наред с такава от арабския, изобщо не поправя и не просветлява нещата, като при това връзката между тези две думи така си и остава напълно тъмна и неясна докрай [срв. Добрев П., Добрева 2001, 128-129].

Специфично разнопосочно раздвоение лежи и в основата на опита да се обясни правилно разчетеното, но в невярна посока осмислено “сфату нуме”, първата част на което съвсем наедно, без да се държи изобщо сметка за очевидните фонетични различия, напълно немотивирано и изцяло погрешно се съотнася с реално несъществуващата “източна дума сафад (свещен)”, като при това се цитира и страница от съответния речник.

Не само на тази страница, но и в целия речник обаче лекс. *сафад* със значение “свещен” изобщо няма, а има всичко на всичко дума *сафед, сапид سفد* “белый; чистый; седой”, които значения очевидно нямат нищо общо със значението на безспорно измислената за случая дума, а що се отнася пък до въпросната “източна дума”, под формата *сепия* “разтвор за щавене на кожи” тя е достатъчно разпространена и добре известна и в българския език като преминала в него от персийския език чрез посредничеството на турския език, където пък има обл. *sepi* [вж. РСПДСл, 63, срв. Добрев П., Добрева 2001, 137].

По същия начин и втората част на съчетанието “сфату нуме”, като се игнорира повече от набиващият се на очи, тук наличният зв. *-е*, се подвежда към “едно типично източно понятие, характерно за осетинците, персийците и други ирански народи, при които думата НУМ значи име”. И всичко това се прави, дори и без най-малкото съмнение и подозрение, че за един надгробен паметник от Северна Добруджа, върнат обратно в Стара България, както българите от Тулченско, от които е и нашият род, са наричали отечеството на дедите си, трябва преди всичко и най-напред да има нещичко българско като език, а наред с това и, също много вероятно, нещо румънско.

Ето защо тук изобщо няма никаква нужда от въпросното “типично източно понятие”, по простата причина, че запазващото крайния си зв. *-e* рум. *нуме* не само означава име, но се и съгласува изцяло със старобългарското по произход пак рум. *сфънту* “свят, свещен”, именно поради което е напълно безполезно да се привежда “източното понятие нум”, което очевидно е редуцирано лабиализиран вариант на индоевропейското по произход общиран. *nam* и тъкмо поради това е и съответната изоглоса на индоевропейско-романското по произход румънско *нуме*.

Но с подминаването и игнорирането на всичко това в действителност, наред с току-що описаното симптоматично състояние “да се изтърве питомното, за да се гони дивото” се демонстрира още и висока степен невежество за един толкова претенциозен и лингвистически силно изкушен “историк”, който очевидно не само, че не знае и не може да познае поне една румънска дума от български произход, но също така и добреизвестното в българската лингвистика обстоятелство, че най-малко една трета от речниковия фонд на румънския език се гради от славянска и старобългарска лексика, в това число, разбира се, и такива религиозни формули богослужебни изрази като *Tatăl, Fiul și Sfântul Duh* – Отца и Сина и Светаго Духа, *Sfântul Nume* – Светото Име, *Sfânta Treime* – Светата Троица, и още много други. Да се надяваме вече, че е достатъчно обяснено и изяснено защо не бива да се ходи до другия край на Света за “източни думи”, когато те са чисто и просто под носа ти - протегни ръка и ще ги пипнеш... [срв. Добрев П., Добрева 2001, 136-137].

Следователно, всички без изключение “типично източни понятия”, използвани при тълкуването на въпросния надпис, не са от категорията източна лексика, която може да е била налице в прабългарския език и съответно понастоящем да е възможно и допустимо да се използва успешно и пълноценно при разчитането на надписите, съставени на този език, а още по-малко пък, чрез и въз основа на тях да се възстановява и създава някакъв “древнобългарски език от източноирански тип”.

Очевидно е също така, че няма никакви основания езикът на тези надписи да се определи като “древнобългарски език”, който “показва значителна близост с източните ирански езици от памирската група и сродния с тях осетински език в Кавказ, но има и допирни елементи със славянските езици” [срв. Добрев П., Добрева 2001, 137,160].

Впрочем, противно на високопарните словоизлияния квалификации, които придружават лингвистически толкова “квалифицираното разчитане” от сорта на “Един от най-интересните български християнски паметници”, “рядка реликва, с която би се гордял който и да е европейски народ, ...оставала незабелязана и неописана”, “първият надпис, открит в нашите земи, в който се споменават директно оногурите” и там подобни [125,133], тук направо е налице един почти банално-елементарен случай под формата на двуезичен, румънско-български надпис, ако приемем, че първите два реда са коректно и собствено румънски, но не по-малко вероятно - чисто български надпис с вмъкнат в него румънски израз, първата част от който, както ние си го обясняваме, със старобългарски дателен падеж, който замества задължителната при съгласуването на прич. *ръдекат* “изправен, поставен” румънска форма за ж.р. *-ă* по отношение на съществителното от женски род *круче* “кръст” - *ин аста круче рьдикату сфату нуме сфатоу троеце*. А на съвременен книжовен румънски език този вмъкнат израз трябва да има вида *pe această cruce ridicată pentru Sfântul Nume al Sfintei Treimi* и всичко това се превежда съвсем просто и ясно като *На този кръст, поставен в Светото име на Светата Троица*.

Така се оказва фактически, че въпросният надпис съобщава нещо напълно естествено и нормално за един надгробен камък и за една добре известна и до болка позната на всеки българин историческа епоха и никакви тук “кръстни храмове”, “посвещения” и “оногури”, а и ако човек си направи труда да се позадълбае малко повече и в неразгаданите от

“епиграфа древнобългарист” писмена, безспорно никак няма да е невъзможно да види, че тук изобщо не става дума за “всеомогъщи царе”, “първи велможи” и “години на петли”, а за нещо определено по-просто и делнично като още едно-две собствени имена; времето, когато поне единият от тях е починал и не по-малко банално-елементарното – това, че те са дошли по тези севернодобруджански, влашки или бесарабски земи откъм угрите, т.е. откъм унгарците и то по времето, когато там е имало продължителна война, пребиваването и животът в условията на която очевидно изобщо не са били от най-леките и добрите, а още по-малко пък от най-безопасните, именно поради което те са напуснали родните си места и са тръгнали да дирят убежище по-спокойно и надеждно по чужди земи и краища [срв. 139].

Основната част от надписите по Кръста са на български език и наред с изреча *дойнду от оногре раде войо*, т.е. *те дойдоха тук от Унгария поради войната*, чисто български е и предаденият в съкращение добре известен богослужебен израз *иже и нънѣ* и *присно и во веки вековѣ*, първата част на който се чете и разбира достатъчно ясно и тук, а освен това се съчетава и съгласува изцяло и с изреча преди него, така че е напълно излишно и дори ненормално да му се търси съответствие в езици от другия край на Света и то като се обявява тази толкова обичайна старобългарска литургична формула за “една по-особена част от надписа”, която “не се среща в нито един стар или нов славянски текст” [127-128].

Между впрочем току-що приведенният израз включва предл. *ради* в препозиция, а не в постпозиция, която специфика в употребата, както преди известно време беше така любезен да ни обърне внимание в лично-устно съобщение колегата славист проф. Иван Добрев, незабавно и напълно определено отнася съставянето на Надписа към среднобългарския период от развитието на българския език, т.е. едва след началото на XIII в., а може би и на XIV в., но точно този толкова деликатен за хронологическата атрибуция на Паметника момент надали може да привлече вниманието на злополучния епиграфист, според когото, за нас напълно ясно защо, този надпис е от X в. [158].

Следователно, всички без изключение “типично източни понятия”, използвани при тълкуването на въпросния надпис, не са от категорията източна лексика, която може да е била налице в прабългарския език и съответно понастоящем да е възможно и допустимо да се използва успешно и пълноценно при разчитането на надписите, съставени на този език, а още по-малко пък, чрез и въз основа на тях да се възстановява и създава някакъв “древнобългарски език от източноирански тип”.

Но независимо и от това приведеното малко по-горе твърдение на “древнобългариста” за чисто българската литургична формула в действителност вече надминава всякакви граници и изобщо не прави чест на нас българите като цяло и още по-малко пък на една Българска академия на науките, а в субективно-индивидуален план то не е нищо повече от неопровержимото доказателство за абсолютното лингвистично невежество на своя автор, който по този начин и път стига до много срамно-обидния за всички българи и особено за българските учени парадоксално-куриозен в цялата световна наука прецедент разчитаният даден епиграфски паметник да не е в състояние да го разпознае и припознае като съставен на неговия роден език и който обаче по силата и в условията на определено скандално-криминални механизми и среди се е заловил не само и единствено да твори един нов прабългарски език, с помощта на който да “разчита, тълкува и превежда” както прабългарските, така също и всякакви други надписи, но и да прави, разпространява и налага и “нов прочит” на най-ранната българска история.

Въпреки всичко това, без да е необяснимо, но за нас лично не толкова много странно, колкото едновременно комично и драматично, в най-новата българска медиевистика, стъпвайки здраво върху раменете на П. Добрев, всички без изключение, от

университетския професор до писателя, физика или юриста аматьор в историографията, продължават да витаят в облаците, надстроявайки все по-високо и по-високо една над друга въздушните си кули.

Така например юристът по образование Ант. Съботинов [2005], без да се е научил все още къде в българския език се слага пълен член, констатира, но не приема “отрицателното отношение на академичната историография към непрофесионалните изследователи”, защото “не може да се отрече техния принос за попълване на белите полета в българската история” и вижда в надписа върху Големия каменен кръст едно от категоричните доказателства за българския произход на комит Никола, като заслугата за запознаването на българската общественост с този кръст е, разбира се, пак на П. Добрев, който самолично и саморъчно открива и тълкува и свидетелстващите за това “древнобългарски думи”; самият комит Никола “е произхождал от благороден древнобългарски род” и през 924-925 г. е кавхан на цар Симеон, като пак той разпоредил да бъде построена църквата “Света Троица” и “лично е наредил текстът да бъде изписан по този начин”; през VI-VII в. “понятието оногури е било етноним”, после то е “придобило характер на топоним”; през X в. оногурите се намират в Северна Добруджа и именно от там произхожда комит Никола и по-точно “от пограничен български комитат, носещ името на българите-оногури”, който най-напред е в областта Хунг, а впоследствие – в Карвунската земя в Добруджа [5,7,85,93-94,103-110,161] и т.н. и т.н.

Наистина имало все още над какво да се чудим и дивим!?!...

БИБЛИОГРАФИЯ ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Джафаров Ю. Р.*, Гунни и Азербайджан. Баку, 1985.
Димитров Б., Българите и Александър Македонски. София, 2001.
Добрев Ив., Прабългарското ханско име *явнитохълъ*. - 50 години специалност Тюркология в Софийския университет “Свети Климент Охридски”. Юбилеен сборник. София, 2004.
 ~*~Златното съкровище на българските ханове от Атила до Симеон. София, 2005.
Добрев П., Прабългарите – произход, език, култура. София, 1991.
 ~*~Произходът и прародината на древните българи в светлината на комплексните данни. – Български векове, 1999, № 1.
Добрев П., М. Добрева, Древнобългарска епиграфика. София, 2001.
Съботинов Ант., Българският произход на цар Самуиловия род. София, 2005.
Dobrev P., A phonetic model of the language of the Asparukh and Kuber Bulgars. - The language of the Asparukh and Kuber Bulgars. Vocabulary and grammar. IntNt, 2001.

ИЗТОЧНИЦИ

- Абаев* - Абаев В. И., Историко-этимологический словарь осетинского языка, т. 1-4. Ленинград, 1958-1989.
АрРСл - Арабско-русский словарь, т. 1-2. Москва, 1970.
БЕР - Български етимологичен речник, т. 1-6. София, 1971-2002.
Милер - Миллер Б. В., Персидско-русский словарь. Москва, 1960.
ОсРСл - Осетинско-русский словарь. Москва, 1952.
ПРСл - Персидско-русский словарь, т. 1-2. Москва, 1983.
ПуРСл - Асланов М. Г., Пушту-русский словарь. Москва, 1985
РСл - Лебедев К. А. и др., Русско-пушту-дари словарь. Москва, 1983 – 104.
ТРСл - Турецко-русский словарь. Москва, 1977.
Mikl - Miklosich Fr., Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum. Wien, 1862-1865 - 69.
OTS - Tuğlacı P., Okyanus Türkçe Sözlük, с. 1-3. Istanbul, 1971-1974.
Skok - Skok P., Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, т. 1-4. Zagreb, 1971-1974.

СЪКРАЩЕНИЯ

<i>араб.</i> - арабско	одобрение, споделяне,
<i>букв.</i> - буква; буквално	дори и заимствуване
<i>вж.</i> - означава съгласие, приемане,	<i>диг.</i> - дигорско

ж.р. - женски род

зв. - звук

изтир. - източноиранско

иран. - иранско

лекс. - лексема

л. - лице

мли - мъжко лично име

мн.ч. - множествено число

напр. - например

нарс - нарицателно
съществително име

общир. - общоиранско

обл. - областно; облик

осет. - осетинско

перс. - персийско

предл. - предлог

прич. - причастие

прозв. - прозвище

рум. - румънско

срв. - при цитираната литература
означава несъгласие, неприемане,
отхвърляне и отричане, а при
примерите - само сравняване
или съпоставяне

стб. - старобългарско

тал. - талишско

титл. - титла

т.н. - така нататък

тур. - турско